

Л. Є. Азарова, Л. В. Горчинська, Т. М. Пустовіт

“ УКРАЇНСЬКА МОВА

ПРАКТИЧНИЙ ПРАВОПИС

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Л. Є. Азарова, Л. В. Горчинська, Т. М. Пустовіт

УКРАЇНСЬКА МОВА
ПРАКТИЧНИЙ ПРАВОПИС
Навчальний посібник

Вінниця
ВНТУ
2021

УДК:811.161.2'35(075.8)

A35

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 28.10.2021 р.)

Рецензенти:

Н. М. Павликівська, доктор філологічних наук, професор

Н. Б. Іваницька, доктор філологічних наук, професор

О. Б. Залюбівська, кандидат педагогічних наук, доцент

Азарова, Л. Є.

A35 Українська мова. Практичний правопис : навчальний посібник / Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Пустовіт Т. М. – Вінниця : ВНТУ, 2021. – 98 с.

ISBN 978-966-641-883-1

Навчальний посібник містить теоретичний та практичний матеріал, а також завдання для тестового контролю знань з основних тем українського правопису. Всі завдання і вправи орієнтовано на подальше вдосконалення знань з української мови та сприяння розвитку загальної культури мовлення студентів.

Призначено для студентів, магістрантів, викладачів, науковців, а також усіх, хто прагне підвищити загальний рівень володіння українською мовою.

УДК:811.161.2'35(075.8)

ISBN 978-966-641-883-1

© ВНТУ, 2021

Зміст

Передмова	5
1 Правопис апострофа	6
1.1 Теоретичний блок	6
1.2 Практичний блок.....	6
1.3 Контроль знань	10
2 Правопис м'якого знака	11
2.1 Теоретичний блок	11
2.2 Практичний блок	13
2.3 Контроль знань	16
3 Спрощення груп приголосних	18
3.1 Теоретичний блок	18
3.2 Практичний блок.....	18
3.3 Контроль знань	21
4 Подвоєння та подовження приголосних.....	23
4.1 Теоретичний блок	23
4.2 Практичний блок.....	25
4.3 Контроль знань	28
5 Зміни приголосних при словотворенні	30
5.1 Теоретичний блок	30
5.2 Практичний блок.....	31
5.3 Контроль знань	34
6 Правопис префіксів.....	36
6.1 Теоретичний блок	36
6.2 Практичний блок.....	38
6.3 Контроль знань	40
7 Уживання великої літери.....	42
7.1 Теоретичний блок	42
7.2 Практичний блок	54
7.3 Контроль знань	58
8 Правопис слів іншомовного походження.....	61
8.1 Теоретичний блок	61
8.2 Практичний блок.....	65
8.3 Контроль знань	68
9 Правопис та відмінювання українських прізвищ, імен та по батькові	70
9.1 Теоретичний блок	70
9.2 Практичний блок.....	76
9.3 Контроль знань	79

10 Кличний відмінок.....	81
10.1 Теоретичний блок.....	81
10.2 Практичний блок.....	82
10.3 Контроль знань.....	84
11 Закінчення іменників чоловічого роду у формі родового відмінка однини.....	86
11.1 Теоретичний блок.....	86
11.2 Практичний блок.....	91
11.3 Контроль знань.....	94
 Список використаної літератури.....	 96

ПЕРЕДМОВА

У наш час утвердження України на міжнародній арені, закріплення української мови як державної, розширення процесів демократизації нашого суспільства, впровадження української мови в усі сфери життєдіяльності держави постала нагальна потреба досконалого володіння українською мовою широких верств населення, підвищення культури усного мовлення.

Звідси випливають нові завдання, що поставило життя й перед вітчизняними закладами вищої освіти: готувати фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, компетентних, духовно збагачених, національно свідомих фахівців, які б досконало володіли нормами загальної мовної культури.

Значення орфографії в курсі повторення української мови виходить із загального значення орфографічної норми, яка поряд з іншими нормами є невід'ємною ознакою літературної мови. Дотримання визначених орфографією норм не тільки полегшує письмове спілкування, а також є свідченням мовної культури.

Концепція пропонованого навчального посібника ґрунтується на нових засадах викладання української мови, а його зміст підпорядкований розвиткові писемного та усного зв'язного мовлення студентів.

Кожна частина посібника містить послідовно викладений теоретичний матеріал, що ілюструється прикладами; систему вправ та завдань різного рівня складності для формування й удосконалення навичок володіння основами української граматики, активного використання їх в усному та писемному мовленні та системи тестових завдань для перевірки рівня засвоєння матеріалу.

Автори посібника приділили достатньо уваги підвищенню орфографічної грамотності, змістовності вправ і завдань, їхньої емоційної насиченості. А надані тести для самоконтролю наприкінці кожної теми посібника мають на меті не тільки перевірку знань студентів, але й спонукатимуть до роботи зі словниками, довідниками, нормативними документами.

Практичні заняття з орфографії мають на меті допомогти студентам негуманітарних спеціальностей повторити, закріпити та удосконалити орфографічні навички. Матеріали посібника допоможуть викладачам цілеспрямовано розвивати мислення та мовлення студентів, формувати практичні уміння та навички, виховувати належне ставлення до рідної мови і багатой культури народу України.

Для студентів, магістрантів, викладачів, науковців, а також усіх, хто прагне вдосконалити мовні навички.

1 ПРАВОПИС АПОСТРОФА

1.1 Теоретичний блок

Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного на письмі позначаємо апострофом.

Апостроф пишемо перед **я, ю, є, ї**:

1. Після букв на позначення губних приголосних **б, п, в, м, ф**: *б'ю, п'ять, п'є, в'язи, солов'ї, м'ясо, рум'яний, (на) тім'ї, жура́ф'ячий, мереф'я́нський; П'яста, В'ячесла́в, Дем'ян, Максим'ю́к, Стеф'ю́к.*

Примітка. Апостроф не пишемо, коли перед буквою на позначення губного звука є інша буква (крім **р**), що належить до кореня (основи): *дзв'я́кнути, духмя́ний, ма́впячий, медв'я́ний, моркв'я́ний, різдв'я́ний, свя́то, т'мя́ний, цвах, але: арф'я́р, ве́рб'я, торф'я́ний, черв'я́к.* Коли така буква належить до префікса, то апостроф пишемо, як і в спільнокоренових словах без префікса: *зв'язо́к, зв'я́лити, підв'язáти, розм'я́кнути, сп'я́нати.*

2. Після **р**: *бур'я́н, міжгі́р'я, пі́р'я, ма́тір'ю, кур'е́р, (на) подві́р'ї; Валер'я́н, Мар'я́н, Мар'я́на.*

Примітка. Апостроф не пишемо, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, е**: *бу́ряк, бу́рянний, кря́кати, ря́бий, рю́мсати, крю́к.*

3. Після **к** у слові **Лук'я́н** і похідних від нього: *Лук'я́ненко, Лук'я́нію́к, Лук'я́нець.*

4. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'я́дерний, без'язи́кий, від'ї́зд, з'є́днаний, з'ї́хати, з'я́витися, на́пів'європе́йський, об'є́м, під'ї́хати, під'ї́дити, роз'ю́шити, пан'європе́йський; дит'я́сла, камер'ю́нкер, Мін'ю́ст.*

Примітка. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишемо: *безіме́нний, зініціо́вати, зеконо́мити, загітува́ти, зорієнтува́ти, зуміти [10:7-8].*

1.2 Практичний блок

Завдання 1. Запишіть подані слова, поставте, де потрібно, апостроф. Згрупуйте слова згідно із правилами його вживання:

1 група – після букв **б, п, в, м, ф**, які передають на письмі тверді губні приголосні звуки, якщо перед ними немає кореневого приголосного (крім **р**);

2 група – після **р** в кінці складу;

3 група – після префіксів, що закінчуються на приголосний;

4 група – у складних словах, перша частина яких закінчується на приголосний;

5 група – після **к** у слові **Лук'я́н** та похідних від нього;

б група – слова, в яких апостроф не вживається.

Запам...ятати, подвір...я, зм...якшити, полум...яніти, бур...я, різдв...яний, між...ярусний, львів...яни, присв...ята, пор...ядок, вітр...яний, Лук...яненко, бур...як, повітр...я, підрум...янений, сер...йозний, довір...я, забур...янений, вітр...як, міжгір...я, валер...янка, Солов...йов, об...їжджати, б...язевий, сім...янин, Дерев...янка, всер...йоз, медв...яний, від...ємний, дріб...язковий, взаємопов...язаний, різьб...ярство, підгір...я, Р...єпін, поголів...я, перед...осінній, Лук...янчук, ув...язнений, трьох...ярусний, з матір...ю, роз...ораний, слов...яни, звір...ячий, роз...ятрений, Валер...ян, трьох...етапний, об...ємний, без...ядерний, Амудар...я, кам...яний, арф...яр, возз...єднання, в...йокнути, довір...я, звір...ячий, Лук...янович, повітр...я, кур...йозний, необ...їжджений, з матер...ями, Гур...ївка, р...ясно, без...ідейний, р...яд, з...організувати, рутв...яний, зав...язка, дез...орієнтація.

Завдання 2. Запишіть слова в дві колонки:

- 1) ті, які пишуться з апострофом;
- 2) ті, які пишуться без апострофа.

1. Дев...ятсот, серм...яга, хутор...янин, зв...язок, духм...яне, пор...ядок, бур...ян, без...язики, тьм...яно, цв...ях, присв...ята, реп...ях, п...ятдесят, з...ясовано, Солов...йов.

2. Медв...яний, п...ятсот, арф...яр, посер...йознішав, дзв...якнути, розв...язно, помор...янин, св...ято, сузір...я, харків...янин, вар...яг, від...їзд, різьб...яр, мавп...яча, роз...ятрити, при...їзд.

Ключ. З останніх букв прочитайте назви віршів:

- 1) В. Сосюри;
- 2) М. Рильського [8:8].

Завдання 3. Від поданих слів утворіть та запишіть:

а) прикметники: дерево, камінь, солома, риба, олово, соловей, жаба, хлопець, жирафа, Різдво, мавпа, морква, трава, звір, торф, вітер;

б) дієслова, додаючи до поданих слів префікси, що закінчуються на твердий приголосний: явитися, їсти, орати, єднати, економити, їздити, агітувати.

Завдання 4. Замість крапок поставте, де потрібно, апостроф. У ліву колонку випишіть слова з апострофом, у праву – без апострофа.

Сер...йозний, сузір...я, р...юмсати, з...агітувати, зор...яний, перед...ювілейний, під...юдити, вр...ятований, Григор...єв, бур...як, з...явитися, пор...ятунок, з матір...ю, звір...ята, дров...яний, міжгір...я, р...ядно, роз...орати, Юр...ївка, з...єднати, св...ятковий, роз...яснити, тьм...яний, від...їжджати, розв...язка, Св...ятослав, пуп...янок, під...йом, нев...янучий, про...яснити, Тет...яна, Лук...яненко, з...їзд, П...ятихатки, гр...ядка, посер...йознішав, невід...ємний, цв...ях, різьб...яр, присв...ята.

Для самоконтролю: слів в обох колонках має бути порівну.

(М. Вінграновський). 10. Ані горбик..., ані корчик..., ані слід... жодної живої душі, тільки праліс від одного кінця... обрі... до другого (І. Франко). 11. Не знаходжу ніде я дитинства порог..., тільки пам'ять про нього в душі ожива (В. Діденко). 12. У Національній філармонії 1 листопад... відбувся добродійний вечір, присвячений п'ятій річниці Фонд... відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара.

11.3 Контроль знань

1. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -у (-ю):

- а) колектив, університет, мед, Мороз;
- б) цукор, асфальт, технікум, експорт;
- в) сором, водень, дуб, характер;
- г) інститут, експеримент, майдан, Париж.

2. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -а (-я):

- а) побут, катод, конус, стілець;
- б) вигін, Неаполь, гвинт, відмінок;
- в) діаметр, трактор, мікроскоп, шків;
- г) степ, додаток, міліметр, Львів.

3. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -у (-ю):

- а) пленум, квас, гнів, спорт;
- б) луг, гумор, інженер, кисень;
- в) актив, сироп, біль, метр;
- г) оркестр, жаль, тиждень, клуб.

4. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -а (-я):

- а) викладач, сантиметр, дизель, долар;
- б) імпорт, стіл, гектар, сектор, Шанхай;
- в) відпочинок, годинник, гвинт, відмінок;
- г) успіх, маховик, трикутник, чисельник.

5. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -у (-ю):

- а) хор, лід, сміх, Вітер;
- б) чай, граніт, відчай, берег;
- в) метал, страх, хутір, маршрут;
- г) штаб, алмаз, сад, мороз.

6. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -а (-я):

- а) відрізок, додаток, поверх, кардан;
- б) бордюр, вітряк, гараж, балкон;
- в) акумулятор, фільтр, іменник, Марсель;
- г) синтез, двигун, вектор, шлунок.

7. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -у (-ю):

- а) спорт, граніт, гурт, гопак;
- б) цех, текст, ректорат, аналіз;
- в) політ, міст, магазин, козак;
- г) рейс, вогонь, грім, атом.

8. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -а (-я):

- а) дощ, акціонер, чумак, відсоток;
- б) Крим, реферат, клен, вечір;
- в) комп'ютер, цукор, киянин, зуб;
- г) суглоб, бакалавр, портфель, січень.

9. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -у (-ю):

- а) сніг, рух, ремонт, відгук;
- б) пісок, грім, директор, вогонь;
- в) шовк, світ, майстер, край;
- г) ліс, бальзам, степлер, ансамбль.

10. Зазначте рядок, в якому всі іменники у формі родового відмінка однини мають закінчення -а (-я):

- а) Камерун, слюсар, Бориспіль, тролейбус;
- б) промовець, кінь, овес, електрон;
- в) луг, словник, перпендикуляр, серпень;
- г) вітер, ключ, стрибок, тягар.

Список використаної літератури

1. Азарова Л. Є. Українське ділове мовлення. Частина I : навч. посіб. / Л. Є. Азарова, Н. Й. П'яст. – Вінниця : ВНТУ, 2007. – 232 с.
2. Глазова О. П. Українська орфографія. Тренувальні вправи, контрольні завдання, правила, диктанти, ключі : навч. посібник – Харків : Веста: Видавництво «Ранок», 2004. – 284 с.
3. Глушик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. / Глушик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. – К. : Атіка, 2005. – 481 с.
4. Голосовська Г. Г. Українська мова для всіх : навч. посібник / Голосовська Г. Г. – Вид. 2-ге, випр., доп. – К. : Академія, 2015. – 208 с.
5. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова : підручник / Зубков М. Г. – Вид. 3-тє, доп. – Х. : Торсінг, 2003. – 448 с.
6. Козачук Г. О. Українська мова: практикум : навчальний посібник / Козачук Г. О. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : Вища школа, 2008. – 414 с.
7. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
8. Азарова Л. Є. Практичний курс з української мови для слухачів ІнДП. Орфографія. Синтаксис : навчальний посібник / Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Корженко З. П. – Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2007. – 190 с.
9. Азарова Л. Є. Українська мова у вправах і завданнях для слухачів ІнДП. Орфографія : навч. посіб. / Л. Є. Азарова, Л. В. Горчинська. – Вінниця : ВНТУ, 2005. – 100 с.
10. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наукова думка, 2019. – 288 с.
11. Український орфографічний словник: Близько 165 тис. слів / За ред. В. М. Русанівського; уклад. : В. В. Чумак та ін. – 5-е вид., переробл. і доповн. – К. : Довіра, 2006. – 940 с.
12. Гаценко І. О. Фахова українська мова та основи ділової комунікації. Методичні вказівки до практичних занять, самостійної роботи для підготовки бакалаврів / Гаценко І. О. – Чернігів : НУ «ЧП», 2020. – 76 с.

13. Фурдуй М. І. Українська мова: практикум з правопису : навч. посіб. / Фурдуй М. І. – К. : Либідь, 2004. – 272 с.
14. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. – К. : Освіта, 2012. – 270 с.
15. Шевчук С. Практикум з української мови. Модульний курс / С. Шевчук, Т. Лобода. – Київ : Вища школа, 2006. – 326 с.
16. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс : навч. посіб. / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К. : Вища школа, 2007. – 823 с.

Навчальне видання

**Лариса Євстахіївна Азарова
Людмила Володимирівна Горчинська
Тетяна Миколаївна Пустовіт**

УКРАЇНСЬКА МОВА ПРАКТИЧНИЙ ПРАВОПИС

Навчальний посібник

Рукопис оформила *Л. Горчинська*

Редактор *Т. Старічек*

Оригінал-макет підготувала *О. Кушнір*

Підписано до друку 30.11.2021 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 5.88.
Наклад 50 (1-й запуск 1–21) пр. Зам. № 2021-128.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua;
E-mail: kivc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.